

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
Khoa Văn hóa dân tộc thiểu số

**TẬP QUÁN XÂY DỰNG NHÀ SÀN
CỦA NGƯỜI TÀY Ở BẢN PẮNG
XÃ TRÀNG SƠN, HUYỆN VĂN QUAN TỈNH
LẠNG SƠN**

**Sinh viên thực hiện: Nguyễn Thị Đềm, VHDT 11B
Giáo viên hướng dẫn: GS.TS. Hoàng Nam**

HÀ NỘI 5 -2009

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành khóa luận tốt nghiệp, em đã nhận được sự giúp đỡ tận tình của người Tày và cán bộ các cấp ở thôn Bản Pảng, xã Tràng Sơn, huyện Văn Quan, tỉnh Lạng Sơn, các thầy cô giáo trong khoa Văn hoá dân tộc thiểu số và G.S Hoàng Nam.. Nhân đây, em xin gửi lời cảm ơn chân tình nhất tới tất cả.

Do hạn chế nhiều mặt, chắc chắn khóa luận sẽ còn nhiều khiếm khuyết. Em mong nhận được nhiều ý kiến đóng góp quý báu.

Em xin trân trọng cảm ơn!

Hà Nội, ngày 20 tháng 5 năm 2009

Nguyễn Thị Đềm

MỤC LỤC

Mở đầu	1
1. Lý do chọn đề tài.....	4
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	5
3. Mục đích nghiên cứu.....	7
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	7
5. Phương pháp nghiên cứu và nguồn tư liệu.....	8
6. Đóng góp của khóa luận.....	9
7. Nội dung và bố cục của khóa luận.....	9
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ MÔI TRƯỜNG TỰ NHIÊN VÀ NGƯỜI TÀY Ở THÔN BẢN PÀNG, XÃ TRÀNG SƠN	10
1.1. Môi trường tự nhiên ở Tràng Sơn.....	10
1.2. Khái quát về người Tày ở Bản Pàng, Tràng Sơn.....	14
Chương 2. TẬP QUÁN XÂY DỰNG NHÀ SÀN CỦA NGƯỜI TÀY Ở BẢN PÀNG, XÃ TRÀNG SƠN (VĂN QUAN, LẠNG SƠN)	31
2.1. Quan niệm về nhà ở.....	31
2.2. Một số loại hình nhà ở truyền thống.....	32
2.3. Tập quán xây cất nhà sàn.....	35
2.4. Tập quán sử dụng nhà sàn.....	45
2.5. Một số kiêng kị liên quan.....	55
2.6. Tục lệ vào nhà mới.....	56
2.7. Một vài so sánh với nhà ở của các dân tộc khác trong vùng.....	58
Chương 3. BIẾN ĐỔI TRONG VIỆC XÂY DỰNG NGÔI NHÀ SÀN CỦA NGƯỜI TÀY XÃ TRÀNG SƠN HIỆN NAY	61
3.1. Biến đổi về nguyên vật liệu.....	63
3.2. Biến đổi về kỹ thuật xây dựng.....	63
3.3. Biến đổi về cấu trúc và thiết kế ngôi nhà.....	64
3.4. Biến đổi trong việc bố trí, sử dụng ngôi nhà.....	65
3.5. Biến đổi trong kiêng kị làm nhà và nghi lễ vào nhà mới.....	66
KẾT LUẬN	69
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	75
PHỤ LỤC	77
1. Một số câu lượn mừng nhà mới.....	77
2. Danh sách người cung cấp tư liệu.....	79
3. Một số hình ảnh về nhà sàn ở bản pàng.....	81

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Thế kỷ XXI là thế kỷ của văn hóa. Nhiều quốc gia, tổ chức Quốc tế đều khẳng định như vậy. Văn hóa được xem như nền tảng cơ sở, động cơ và là mục tiêu của các công cuộc phát triển hiện nay của thế giới cũng như của các quốc gia, dân tộc. Trong chiến lược phát triển bền vững hiện nay mà nhân loại đang xem đó như định hướng chiến lược phát triển, *bảo tồn bản sắc văn hóa* là một trong 4 nguyên tắc chiến lược (*Tăng trưởng kinh tế; Ổn định xã hội; Bảo tồn văn hóa và Giữ gìn môi trường*). Như vậy rõ ràng nếu phát triển mà mất văn hóa, coi như quốc gia, dân tộc đó đã bị tiêu vong. Tư tưởng lấy văn hóa làm nền tảng, động lực và mục tiêu phát triển đất nước được Đảng Cộng sản Việt Nam quán triệt trong nghị quyết: *Trong điều kiện kinh tế thị trường và mở rộng giao lưu quốc tế, phải đặc biệt quan tâm giữ gìn và nâng cao bản sắc văn hoá dân tộc, kế thừa và phát huy truyền thống đạo đức, tập quán tốt đẹp và lòng tự hào dân tộc*. Muốn làm được như vậy, việc nghiên cứu, tìm hiểu để thấy được các giá trị văn hóa đích thực của một tộc người; tìm kiếm giải pháp bảo tồn, phát huy,... là nhu cầu bức thiết hiện nay. Trong khi đó, các giá trị văn hóa vật chất, trong đó *nhà ở và các kiến trúc dân gian* lại là khu vực lưu giữ nhiều yếu tố truyền thống của văn hóa tộc người, nên nghiên cứu, tìm hiểu về tập quán xây dựng nhà ở của các dân tộc, trong đó có người Tày là một trong những nhiệm vụ cần kíp hiện nay.

Hiện nay, công cuộc vận động xây dựng nông thôn mới, cuộc sống văn hóa mới đang được đẩy mạnh trên toàn quốc. Ngoài các dự án phát triển kinh tế – xã hội tổng thể của các địa phương, các dự án quy hoạch phát triển nông nghiệp, nông thôn cũng đang được đẩy mạnh. Một mặt nhằm bảo tồn và phát huy văn hóa truyền thống, mặt khác nhằm khai thác giá trị, tiềm năng của văn hóa các tộc người phát triển du lịch văn hóa, sinh thái,... Tất cả đều có nền

tảng, cơ sở, cũng như liên quan trực tiếp đến văn hóa truyền thống của các dân tộc. Trong đó, tập quán cư trú, tập quán xây dựng nhà ở,... là những vấn đề có ảnh hưởng trực tiếp đến quy hoạch xây dựng phát triển nông thôn mới, xây dựng đời sống văn hóa mới và phát triển du lịch nông thôn, du lịch văn hóa,... hiện nay. Để khai thác các yếu tố tích cực, hạn chế các tác động tiêu cực của tập quán ăn ở, xây cất nhà cửa và các công trình kiến trúc dân gian khác của người Tày, trong đó có người Tày ở xã Tràng Sơn (huyện Văn Quan, tỉnh Lạng Sơn), đối với các công cuộc phát triển của xã hội nói trên, nghiên cứu, tìm hiểu về nó là việc làm bắt buộc và cần thiết hiện nay.

Với những lý do trên, tôi mạnh dạn chọn *Tập quán xây dựng nhà sàn của người Tày ở Bản Pảng, xã Tràng Sơn, huyện Văn Quan, tỉnh Lạng Sơn* làm đề tài khóa luận của mình. Thông qua khóa luận này, tôi mong muốn góp phần giới thiệu và khẳng định những nét văn hóa đặc trưng trong tập quán cư trú, xây cất và sử dụng nhà sàn của nhà người Tày ở vùng miền núi Văn Quan (Lạng Sơn). Trên cơ sở đó góp phần định hướng về bảo tồn và phát huy bản sắc văn hoá của người Tày nơi đây.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Cho đến nay, các công trình nghiên cứu về nhà ở và các kiến trúc dân gian của các dân tộc ở Việt Nam đã được công bố tương đối nhiều. Điều đó chứng tỏ tầm quan trọng của vấn đề, cũng như sự quan tâm, chú ý đặc biệt của giới nghiên cứu về vấn đề này. Nhà ở, tập quán xây dựng nhà ở của người Tày đã được đề cập trong các công trình mang tính khái quát, đại cương về các dân tộc ở Việt Nam:

- Viện Dân tộc học, *Các dân tộc thiểu số ở Việt Nam (các tỉnh phía Bắc)*, NXB KHXH, Hà Nội, 1978;
- Viện Dân tộc học, *Các dân tộc Tày – Nùng ở Việt Nam*, NXB. KHXH, Hà Nội, 1993.

- Lã Văn Lô- Đặng Nghiêm Vạn, *Sơ lược các nhóm dân tộc Tày - Nùng- Thái ở Việt Nam*, NXB KHXH, Hà Nội, 1968.
- Lã Văn Lô, Hà Văn Thư, *Văn hoá Tày - Nùng*, NXB VH, HN, 1984
- Sở Văn hoá - Thông tin Lạng Sơn, *Tuyển tập luận văn Hội nghị khoa học xứ Lạng Lạng Sơn*, 1988.
- Nguyễn Cường, Hoàng Văn Nghiệm, *Xứ Lạng Văn hoá và Du lịch*, NXB Văn hoá Dân tộc, Hà Nội, 2000
- Nguyễn Khắc Tụng, *Nhà ở các dân tộc ở Trung du Bắc Bộ*, NXB KHXH, Hà Nội, 1979
- Nguyễn Khắc Tụng, *Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam (Tập I và II)*, Hội Khoa học Lịch sử – Trường Đại học Kiến trúc, Hà Nội, 1993-1995,...

Ngoài các công trình đại cương trên, nhà ở và việc xây dựng nhà ở, các công trình kiến trúc dân gian khác của người Tày còn được đề cập đến trong một công trình mang tính chuyên sâu khác: *Nhà sàn truyền thống của người Tày ở Đông Bắc Việt Nam* (Ma Ngọc Dung, NXB KHXH, Hà Nội, 2004). Đây là công trình nghiên cứu mang tính mô tả, nhưng khá chuyên sâu, chi tiết về các vấn đề liên quan đến ngôi nhà sàn truyền thống của dân tộc Tày nhưng là ở Đông Bắc Việt Nam. Tuy vậy tư liệu dùng trong nghiên cứu này lại chủ yếu khai thác ở vùng Thái Nguyên, Bắc Kạn. Điều tra nghiên cứu nhà sàn của người Tày ở các địa phương khác thuộc vùng Đông Bắc còn rất khiêm tốn. Những công trình này có giá trị cao trong công tác nghiên cứu về nhà ở.

Xã vùng cao Tràng Sơn, Văn Quan (Lạng Sơn), là nơi còn giữ được khá nhiều nét truyền thống, độc đáo mang tính tộc người về xây dựng nhà ở và các tập tục liên quan đến nhà ở của người Tày. Với việc thực hiện nghiên cứu ở địa phương này, tác giả hy vọng phần nào góp phần khỏa lấp sự trống vắng

trong tìm hiểu về nhà ở của người Tày ở vùng cao Văn Quan (Lạng Sơn), nói riêng và ở Đông Bắc nói chung.

3. Mục đích nghiên cứu

Khóa luận tập trung nghiên cứu, tìm hiểu về tập quán xây dựng nhà sàn của người Tày ở Bản Pảng, xã Tràng Sơn (huyện Văn Quan, tỉnh Lạng Sơn). Để thực hiện mục tiêu chính này, khóa luận cũng sẽ tìm hiểu về người Tày và văn hóa Tày ở Tràng Sơn (Văn Quan, Lạng Sơn), cũng như các cơ sở hình thành và tồn tại của nó - đặc điểm tự nhiên, xã hội ở Văn Quan và yếu tố truyền thống tộc người của người Tày ở đây.

Tìm hiểu sự biến đổi, giá trị cũng như các hủ tục của tập quán xây cất nhà ở của người Tày ở Tràng Sơn (Văn Quan, Lạng Sơn) vốn quý và những mặt lỗi thời, những hủ tục lạc hậu trong việc xây dựng nhà ở, từ đó bước đầu tìm kiếm giải pháp bảo tồn, phát huy các giá trị đích thực và hạn chế loại bỏ những hủ tục lạc liên quan đến cư trú và xây dựng nhà ở của người Tày, đẩy mạnh công cuộc quy hoạch, xây dựng và phát triển nông thôn mới hiện nay ở Tràng Sơn, Văn Quan.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng khảo sát, nghiên cứu, tìm hiểu chính của khóa luận là tập quán xây dựng nhà sàn và các tập tục liên quan đến ngôi nhà và sinh hoạt trong nhà sàn của người Tày ở Tràng Sơn (Văn Quan, Lạng Sơn). Để việc nghiên cứu, tìm hiểu đối tượng chính tốt hơn, khóa luận cũng sẽ khảo sát, tìm hiểu chung về văn hóa của người Tày, các đặc điểm tự nhiên, xã hội,... ở địa bàn nghiên cứu.

Do hạn chế nhiều mặt, tôi chỉ tập trung khảo sát, tìm hiểu về tập quán xây dựng nhà sàn và các kiêng kỵ, lễ thức liên quan đến nhà ở của người Tày, cũng như các vấn đề liên quan khác ở xã Tràng Sơn (Văn Quan, Lạng Sơn) trong khoảng thời từ 1986 (thời điểm thực hiện chính sách *Mở cửa* ở Việt Nam) trở lại đây.

5. Phương pháp nghiên cứu và nguồn tư liệu

Phương pháp luận là một hệ thống quan điểm lý luận trong nghiên cứu khoa học, nó giúp người nghiên cứu nhìn nhận vấn đề chính xác, phân tích đánh giá vấn đề đúng với quy luật khách quan, thấy được mối quan hệ cũng như tính liên tục, tính kế thừa trong sự phát triển từ quá khứ đến hiện tại.

Phương pháp luận được sử dụng trong quá trình thực hiện khóa luận là phương pháp luận của chủ nghĩa Mác - Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh. Đó là các quan điểm của Phép biện chứng tự nhiên, Chủ nghĩa duy vật lịch sử, quan điểm của Đảng và Hồ Chủ tịch về *Văn hóa và công tác văn hóa*. Tập quán xây dựng nhà ở của người Tày Tràng Sơn được xem xét, tìm hiểu:

Trong quá trình vận động phát triển của nó;

Tìm hiểu nó trong bối cảnh lịch sử, tự nhiên và xã hội cụ thể;

Xem xét nó trong mối quan hệ với các dân tộc khác;

Xem xét nó một cách toàn diện, có hệ thống;...

Điền dã Dân tộc học (field work) là phương pháp nghiên cứu chủ đạo trong quá trình thực hiện khóa luận. Khi tiến hành nghiên cứu ở thực địa, các kỹ thuật: quan sát, phỏng vấn, tham dự, ghi chép, chụp ảnh, ghi âm, vẽ sơ đồ,... đã được áp dụng thông qua các đợt khảo sát ở Bản Pảng, Tràng Sơn (Văn Quan, Lạng Sơn), nhằm thu thập tư liệu thực địa.

Để bổ sung thêm tư liệu tôi còn nghiên cứu các tài liệu đã được công bố của các cơ quan ở Trung ương, Tràng Sơn, Văn Quan và Lạng Sơn.

Các phương pháp thống kê, phân loại, miêu tả, phân tích, so sánh và tổng hợp,... được áp dụng trong việc xử lý tư liệu, phục vụ soạn thảo khóa luận.

Nguồn tư liệu chủ yếu của khóa luận là tài liệu điền dã Dân tộc học, được tác giả khảo sát và thu thập được ở Bản Pảng, xã Tràng Sơn (huyện Văn Quan, tỉnh Lạng Sơn). Những tư liệu này được thu thập thông qua các cuộc nói chuyện, phỏng vấn những người cao tuổi, những người am hiểu tập quán, những người có kinh nghiệm trong việc làm nghề mộc, những người có uy tín

và các tri thức tại cộng đồng Tày ở Bản Páng. Để bổ sung tư liệu, khóa luận sử dụng những tư liệu thu thập trong các tài liệu về người Tày đã công bố ở Trung ương và địa phương.

6. Đóng góp của khóa luận

Khoá luận bổ sung, cung cấp thêm các tư liệu về tập quán xây cất nhà sàn, cũng như các tư liệu về người Tày ở Tràng Sơn, Văn Quan, Lạng Sơn, cũng như những thay đổi của nó hiện nay. Góp phần làm sáng tỏ hơn bức tranh chung về văn hóa Tày ở Lạng Sơn nói riêng và ở Việt Nam nói chung.

Khóa luận là tài liệu tham khảo hữu ích cho các nhà quản lý, các cán bộ văn hóa, quy hoạch phát triển nông thôn, phát triển du lịch,.. ở địa phương trong thực thi công tác ở địa phương.

7. Nội dung và bố cục của khóa luận

Ngoài phần *Mở đầu*, *Kết luận*, và *Phụ lục*, nội dung chính của khóa luận được trình bày trong 3 chương chính:

Chương 1: *Khái quát về môi trường tự nhiên và người Tày ở Bản Páng, xã Tràng Sơn*

Chương 2: *Tập Quán xây dựng nhà sàn của người Tày ở Bản Páng, xã Tràng Sơn*

Chương 3: *Những thay đổi trong xây dựng nhà cửa của người Tày ở Bản Páng, xã Tràng Sơn hiện nay*

Danh mục Tài liệu tham khảo

1. Ngô Thị Bình, *Tử thư – Văn Thạy*, NXB. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2005.
2. Trần Bình, *Tập quán mưu sinh của các dân tộc thiểu số ở Đông Bắc Việt Nam*, NXB Phương Đông, TP. Hồ Chí Minh, 2005.
3. Nguyễn Cường, Hoàng Văn Nghiệm, *Xứ Lạng Văn hoá và Du lịch*, NXB VHDT, Bảo tàng tổng hợp tỉnh Lạng Sơn, 2000.
4. Ma Ngọc Dung, *Nhà sàn truyền thống của người Tày ở Đông Bắc Việt Nam*, NXB KHXH, Hà Nội, 2004.
5. *Địa chí Lạng Sơn* - NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 1999.
6. Trần Hà, *Các dân tộc Tày Nùng ở Lạng Sơn với tiến bộ kỹ thuật trong nông nghiệp*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội, 1999.
7. Mai Ngọc Hường, *Lượn then bách giảo (Thơ dân gian Tày)*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2006.
8. Nguyễn Huy Hồng, *NGhệ thuật múa rối Tày Nùng*, NXB Văn hóa - Thông tin, Hà Nội, 2003.
9. Lã Văn Lô - Đặng NghiêM Vạn, *Sơ lược giới thiệu các nhóm Tày - Nùng - Thái ở Việt Nam*, NXB KHXH, H. 1968.
10. Lã Văn Lô, Hà Văn Thư, *Văn hoá Tày - Nùng*, NXB Văn hóa, Hà Nội, 1984.
11. Triệu Thị Mai, *Lễ cầu tự của người Tày Cao Bằng*, NXB Văn hóa - Thông tin, Hà Nội, 2001.
12. Hoàng Nam, *Đặc trưng văn hoá dân tộc người Việt Nam*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2002.
13. Hoàng Nam, *Bước đầu tìm hiểu văn hoá tộc người VHVN*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1998.

14. Hoàng Nam, *Văn hoá các dân tộc vùng Đông Bắc Việt Nam*, Trường Đại học Văn hoá Hà Nội, 2004.
15. Lục Văn Páo, *Thành ngữ Tày – Nùng*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội, 1991.
16. Hoàng Văn Páo, *Lễ hội Lồng Tồng của người Tày Bản Chu, xã Hưng Đạo, huyện Bình Gia, tỉnh Lạng Sơn*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2002.
17. Trần Ngọc Thêm, *Cơ sở văn hoá Việt Nam*, ĐHQG TP. HCM, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn Thành phố Hồ Chí Minh, 1997.
18. Trần Quốc Vượng (và các tác giả), *Cơ sở văn hoá Việt Nam*, NXB Đại học quốc gia Hà Nội, Hà Nội, 1997.
19. *Tuyển tập luận văn Hội nghị khoa học xứ Lạng Lạng Sơn*, Sở Văn hoá thông tin Lạng Sơn, 1988.
20. Viện Dân tộc học, *Các dân tộc ít người ở Việt Nam (Các tỉnh phía Bắc)*, NXB, Khoa học xã hội, Hà Nội, 1978.
21. Viện Dân tộc học, *Các dân tộc Tày Nùng ở Việt Nam*, NXB, Khoa học xã hội, Hà Nội, 1992.